

Jan van Oostveen

Een vooralsnog uniek textiellood uit Weesp

Voor enkele jaren geleden werd op internet een foto van een textiellood getoond die onlosmakelijk aan de stad Weesp toegeschreven kan worden. Vooralsnog is dit de eerste en het enige textiellood dat mij van deze stad Weesp bekend is.¹ Reden te meer om te verdiepen in de textielnijverheid van de stad Weesp. Na enig literatuuronderzoek bleek dat het aantal publicaties over de Weesper textielnijverheid, beperkt is. In dit artikel wordt daarom allereerst een overzicht gegeven van de bekende gegevens over de Weesper textielnijverheid. Daarna wordt het textiellood beschreven en vervolgens geïnterpreteerd en gedateerd.

Textielnijverheid in Weesp

In 1946 publiceerde Ketner² over de handel en scheepvaart van Amsterdam in de 15de eeuw. In zijn publicatie beschrijft Ketner onder andere de Kamper Pondregisters over de jaren 1439-1441. Uit dit overzicht blijkt dat in deze beperkte periode onder andere 3800 stuks Amsterdams laken, 2900 stuks Leids laken, 1407 stuks Naardens laken, 1351 stuks Weesper laken en 14 stuks laken uit Muiden bij het Kamper Pondregister zijn geregistreerd. Uit deze registratie kan opgemaakt worden dat van de Hollandse steden die goedkopere lakensoorten naar het IJsselgebied exporteerden, de steden Weesp en Naarden een belangrijk aandeel innamen.³ Het merendeel van deze lakens kwam rechtstreeks vanuit Weesp en Naarden naar Kampen. Slechts een beperkt deel van de lakens werd via Amsterdam naar het IJsselgebied verhandeld.

Van enkele decennia na deze vermelding van Weesper lakens in de Kamper Pondregisters zijn prijzen van lakens zoals deze werden verhandeld in het Pruisische Koningsberg, bekend. Het hoogwaardige Leidse laken bracht 21-26 Mark op, het Amsterdamse laken 18 Mark en het Naardense laken dat vergelijkbaar zal zijn geweest met de kwaliteit die in Weesp werd geproduceerd: 10-11 mark.⁴

Een deel van de in deze periode in Weesp geproduceerde lakens zal ongetwijfeld door kloosterlingen zijn geproduceerd. Zo werd in het jaar 1455⁵ voor het hof van Holland een proces gevoerd die door verschillende weversorganisaties was aangespannen. Bij dit proces worden expliciet de Bagijnen in de Hollandse steden Haarlem, Amsterdam, Leiden, Delft, Rotterdam, Schiedam, Gouda, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen,

¹ In het overzicht van textielloden die van verschillende steden bekend zijn en zoals in 2013 door Van Oostveen is gepubliceerd, is dit lood uit Weesp reeds opgenomen.

² Ketner, 1946, p. 45. Tevens gepubliceerd door Kaptein, 1998, p. 53.

³ Ketner, 1946, p. 45.

⁴ Kaptein, 1988, p. 82.

⁵ Postumus, 1908. Tevens gepubliceerd op

http://archive.org/stream/deggeschiedenisva01post/deggeschiedenisva01post_djvu.txt website benaderd op 30 juli 2014.

Monnikendam, Edam, Weesp, Muiden en Naarden genoemd. Het duurde echter tot het jaar 1505 alvorens de weversgilden succes hadden en de lakenproductie van de kloosterlingen aan banden kon worden gelegd. Vanaf 1505 mochten de Bagijnen namelijk alleen voor eigen gebruik weven.

Opvallend genoeg is de tweede helft van de 15de eeuw ook de periode dat het aantal weefgetouwen in Weesp drastisch afnam. Zo waren er in Weesp in het jaar 1475 nog 50 weefgetouwen opgesteld. Nog geen 20 jaar later was dit aantal ruim gedecimeerd tot slechts 3 weefgetouwen in het jaar 1494.⁶ De daling van de productie van laken binnen de stad Weesp continueerde aan het begin van de 16de eeuw. Zo is bekend dat in het jaar 1514 slechts 8 lakens in deze stad zijn geproduceerd.⁷ Ondanks het feit dat de productie van laken in Weesp in de 16de en de daarop volgende eeuwen sterk ten opzichte van de 15de eeuw sterk gedaald is, lijkt deze nijverheid tot en met de 18de eeuw in deze stad nimmer verdwenen te zijn geweest. Zo wordt de Weesper textielnijverheid in een stuk van het Hof van Holland van 26 mei 1562 immers nog steeds genoemd⁸ en blijkt dat in deze stad op dat moment net zoals in het nabijgelegen Naarden, 'lichte lakens' werden gemaakt.⁹ Voornoemde vermelding van de stad Weesp in een stuk van het Hof van Holland is niet zo verwonderlijk aangezien het bestuur in Weesp er alles aan deed om deze nijverheid weer nieuw leven in te blazen. Hiervoor werd bijvoorbeeld een waardijns aangesteld die de geproduceerde laken keurde en wanneer de lakens aan de van te voren vastgestelde eisen voldeed, van een loden zegel (textiellood) werd voorzien.

Naast het aanstellen van de waardijns was het de wevers sinds 1563¹⁰ ook toegestaan om ook 's-nachts met uitzondering van preekdagen hun werkzaamheden uit te oefenen. Ondanks deze stimuleringsmaatregelen lukte het niet om de textielnijverheid in Weesp in het zadel te krijgen. In het jaar 1614 werd het stadsbestuur door de wevers voor subsidie benaderd wat er toe leidde dat in de Nieuwstad op het zuidende van de stad, acht huizen voor wevers werden gebouwd. Om de textielnijverheid te stimuleren werd op elk weefgetouw 50 gulden subsidie verleend. Rente hoefde niet betaald te worden en het weefgetouw diende als onderpand.¹¹ Daarnaast kregen de wevers het burgerschap en hadden indien noodzakelijk, hun kinderen recht op verzorging. Ondanks deze stimuleringsmaatregelen lukte het niet om de textielnijverheid uit het slop te halen. Toch bleef de lakennijverheid tenminste tot het midden van de 18de eeuw in deze stad aanwezig.¹² Hierbij zal het armenhuis zeker een rol hebben gespeeld want in tegenstelling tot het Burgerweeshuis waar de jongens vrij een ambacht konden leren, leerden alle jongens van het Armenhuis lakens weven.¹³

⁶ Kaptein, 1998, p.94.

⁷ Kaptein, 1998, p. 94.

⁸ Riemer, 1730, p. 627.

⁹ Riemer, 1730, p. 628.

¹⁰ Zondergeld-Hamer, 1990, p. 40.

¹¹ Zondergeld-Hamer, 1990, p. 40.

¹² Van der Aa, 1849, p. 205 en Boogaard, 1849, p. 4

¹³ Jagt, 1791, p. 68 en Kok, 1793, p. 343-3444.

Textiellood van Weesp

Zoals hiervoor werd aangegeven werden de in Weesp geproduceerde lakens door de waardijns gekeurd. Mocht het laken aan de van te voren opgestelde eisen voldoen dan werd een loodje aan het laken bevestigd. Over het algemeen staan op deze door de waardijns aangebrachte loodjes het wapen de desbetreffende stad waar het laken is gekeurd. Veelal is dit wapen voorzien van de plaatsnaam van desbetreffende stad.

Afbeelding: Lakenlood van de stad Weesp. Getoonde maatbalk is indicatief

Foto Adriaan Wagemakers. Fotobewerking: Jan van Oostveen

Het lood dat op internet werd getoond (zie afbeelding 1) is een zogenaamd pinlood van het type 2a conform de typologie zoals door mij in 2013 gepubliceerd.¹⁴ Op 1 zijde is het wapen van de stad Weesp onder de nog leesbare letters WEES aangebracht. Hiervoor zal de waardijns ongetwijfeld een tang hebben gebruikt. Op de andere zijde van dit lood staat geen afbeelding of tekst. Op de binnenzijde van het samengeknepen lood zijn nog sporen van het textiel waaraan dit lood ooit heeft gezeten, zichtbaar. Een bewijs dat dit lood ooit als textiellood dienst heeft gedaan. De datering van dit lood wordt op basis van het gehanteerde lettertype geplaatst in de periode 1550-1700.

Literatuur

Aa, A.J. van der, 1849. Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, twaalfde deel. Gorinchem.

Baaij, A.M., (1962). Jhesus Collacien; een laatmiddeleeuwse prekenbundel uit de kringen der Tartiarissen. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen. Nijmegen.

Boogaard, F., 1849. Beschrijving van Weesp en Weespercarspel.

Jagt, G. van der, 1791. Het Vaderland. Amsterdam.

¹⁴ Zie van Oostveen, 2013.

Kaptein, H., 1998. De Hollandse textielnijverheid 1350-1600; Conjunctuur & continuïteit. Hilversum.

Ketner, F., 1946. Handel en scheepvaart van Amsterdam in de vijftiende eeuw. Leiden.

Kok, J., 1793. Vaderlandsch woordenboek, negenentwintigste deel. Amsterdam.

Oostveen, J. van, 2013. Textielloden. In: Westerheem, 62ste jaargang, nummer 1, p. 8-20.

Posthumus, N.W., 1908. De geschiedenis van Leidsche lakenindustrie. Deel 1: De middeleeuwen. 's-Gravenhage.

Riemer, J. de, 1730. Beschrijving van 's-Gravenhage. Delft.

Zondergeld-Hamer, A.J., 1990. Geschiedenis van Weesp. Weesp

Jan van Oostveen
Zonnedauw 75
4007 VC Tiel
e-mail: kleipijp@xs4all.nl
website: <http://kleipijp.home.xs4all.nl/>

Een woord van dank is voor Adriaan Wagemakers die toestemming gaf om de (onbewerkte) foto voor deze publicatie ter beschikking te stellen. Anton Cruysheer stimuleerde om dit unieke lood te publiceren.

Historisch Weesp

De korte versie van het Weesper textiellood werd gepubliceerd in 'Historisch Weesp' nr 2 – november 2014